

Ples leptira
Reprodukcije *Ples leptira* i *Miris cvijeća* dio su
opusu mape dječjih likovnih radova odgajateljice
Nade Gudek, Dječji vrtić Trešnjevka

Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti

doc. dr. sc. Vesna Bilić, Učiteljski fakultet u Zagrebu
doc. Antonija Balić Šimrak, Učiteljski fakultet u Zagrebu
Valentina Kiseljak, odgajateljica pripravnica, Dječji vrtić Maksimir

Nevizualni poticaji mogu otvoriti vrata prema unutarnjem svijetu i potaknuti veću kreativnost te pružiti bolju mogućnost djetetu da otkriva i prepoznaje emocije i iskaže ih vizualnim rječnikom, a u nekim situacijama na taj način ublaži i emocionalnu nelagodu. Usmjeravanje predškolske djece prema samopromatranju, prepoznavanju i interpretaciji emocija te razvijanje svijesti o važnosti njihovog izražavanja, razumijevanja razloga njihova nastanka i učinaka s ciljem razvoja emocionalne samokontrole i regulacije, predstavlja osnovu ranog emocionalnog učenja, odnosno emocionalne pismenosti.

Tradicionalno je cilj likovnog izražavanja bio da dijete opažanjem samo dolazi do određenih shvaćanja i otkrića o promatranom obliku ili pojavi te da se kreativno izrazi (Belamarić, 1986. str. 211.), a pri tome se kao poticaj najčešće koristi usmjereno opažanje, razgovor o nečem što je dijete doživjelo (aktiviranje sjećanja) ili zamislilo nakon ispričane priče (ilustracija priče) i sl. Kad djeca slijede model, često ga samo kopiraju i imaju manju mogućnost izraziti ono što sama osjećaju. Budući da dječji likovni radovi nisu samo proizvod perceptivnih i kognitivnih čimbenika, već se u njima izdvajaju prije svega pozitivni i negativni osjećaji (Burkitt, Barrett, Davis, 2009.), nevizualni poticaji mogu otvoriti vrata prema unutarnjem svijetu i potaknuti

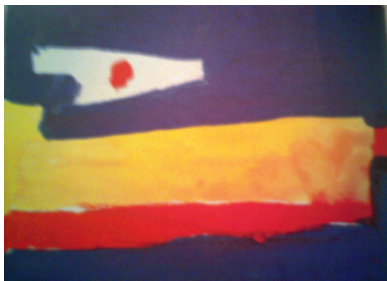
veću kreativnost i pružiti bolju mogućnost djetetu da izrazi sebe i svoje emocije, a najčešći likovni odgovor na nevizualni poticaj je simbolička ilustracija.

Porast zanimanja za likovno izražavanje osjećajnih stanja djece aktualiziran je i često se povezuje i uz koncept

emocionalne inteligencije, odnosno posebne skupine sposobnosti kojima djeca uče izraziti i vrednovati emocije, razumjeti njihove izvore i posljedice te ih regulirati. Budući da neki autori pretpostavljaju da se emocionalna inteligencija može razviti, sve češće koriste termin *emocionalnog učenja* kojim

Slika 1: Ljubav prema majci

Slika 2: Osjećaji koje izaziva majčina ljubav

Slika 3: Suptilnost osjećaja

Slika 4: Oslobođanje napetosti

Nevizualno poticanje i proces istraživanja unutarnjeg svijeta otvaraju duh, razvijaju maštu i dugoročno stvaraju usmjerenost prema prepoznavanju osobnih emocija.

opisuju proces razvoja temeljnih emocionalnih kompetencija i emocionalne pismenosti djece (Munjas Samarin, Takšić, 2009.), stoga je cilj ovoga rada analizirati neke nevizualne načine poticanja djece na upoznavanje osobnog unutarnjeg svijeta, a likovni izričaj je u funkciji razvoja rane emocionalne pismenosti.

Dječji likovni radovi obiluju elementima svjesnog ali i nesvjesnog značenja, predstavljajući tako prozor u osjećajna stanja djeteta. Ovi radovi pomažu djetetu izraziti pojave i osjećaje iz takozvane nevidljive stvarnosti pomažući im istovremeno prikazati ono što ne znaju riječima (ili na drugi način) izraziti. Prirodnu želju djece za stjecanjem novih iskustava odgajatelji trebaju poticati novim mogućnostima izražavanja, ali i novim mogućnostima istraživanja i otkrivanja.

Otkrivanje i prepoznavanje emocija slikanjem

U primjeru koji slijedi djeca su zamoljena da bojom naslikaju svoje osjećaje prema majci. Nevizualno poticanje i proces istraživanja unutarnjeg svijeta otvaraju duh, razvijaju maštu i dugoročno stvaraju usmjerenost prema prepoznavanju osobnih emocija, a to je puno važnije od njihovih likovnih uradaka. U likovnom iskazivanju emocija mlađa djeca češće koriste

doslovne značajke (crtanje suza koje predstavljaju tugu), dok starija djeca češće koriste apstraktne znakove (linije prema gore za izražavanje pozitivnih ili prema dolje za izražavanje negativnih emocija), a njihovo izražavanje emocija je bogatije i raznovrsnije. Tako se na slici 1 dva skupa linija toplih boja povijaju jedan prema drugome, što dekodiramo kao ljubav koja se iskazuje kroz zajedništvo, poput dvije struje koje se međusobno sljubljuju.

Djeca govore o sebi i svojim emocijama kroz sadržaj slike, ali i kroz izbor boja. Na slici 2 dijete ljubav doživljava i prikazuje kao svjetlo i toplinu, što izražava intenzivnom žutom i crvenom bojom smještenima u sredini slike, odnosno simboličnom uporabom boja koje su sinonim za određene emocije i emocionalna stanja. Ljubav također znači mir i sigurnost, što iščitavamo kroz način slikanja djeteta (položena i široka ploha plave boje, koja simbolizira smirenost, a koja svojim oblikom obuhvaća i štiti plohe u sredini). Za bijelo polje s crvenom točkom dijete kaže da mu 'jako kuca srce kad ga mama voli' (fizička senzacija osjećaja). Sebe, svoju nutrinu, dijete vidi kao kompoziciju boja i oblika, smještenu između dvaju trostrukih slojeva boja. No, djeca uočavaju da emocije nastaju u interakciji s vanjskim svijetom i uče da ljudi i situacije iz njihovog okruženja utječu na njihove emocije.

Iskazivanje emocija vizualnim rječnikom

Riječi su prilično nemoćne iskazati tako duboki smisao i doživljaj ljubavi koji je dijete u prethodno navedenim ilustracijama izrazilo likovnim jezikom, a crtanje i slikanje je, kako tvrdi Belamarić (1986.), najiskreniji način njihova izražavanja.

Na slici 3 dijete pažljivo i polako na papir nanosi mrlje toplih i ugodnih boja. U donjem nizu izmjenjuju se žute i zelene, a u gornjem narančaste i smeđe mrlje. U sredini je niz mrlja crvene boje. Prozirnošću koja je time postignuta te *V oblikom* dijete ostvaruje dojam lakoće, uzdizanja i širenja. Kad žele izraziti više aspekte osjećanja, djeca posežu za linijama i točkama koje su najudaljenije od materijalnih oblika i time se donekle približavaju suptilnosti osjećaja. Kada pak govore o osjećajima na fiziološkom planu, onda slikaju pune oblike i plohe. Nakon slikanja lakše je i osobito važno s djecom porazgovarati o njihovim osjećajima i njihovom intenzitetu, kao i o tome zbog čega se javljaju i kako se iskazuju. Osobito je u cilju razvoja empatije i međusobnog razumijevanja važan razgovor o tome imaju li i drugi slične osjećaje. Tako se likovna ekspresija povezuje s opisivanjem emocija i njihovim intenzitetom, kao i s razmišljanjem i razumijevanjem razloga njihova nastanka i učinaka, a ovo predstavlja temelj emocionalne pismenosti. Dakle, usmjeravanje predškolske djece tijekom rada prema: a) prepoznavanju emocija, b) samopromatranju emocija, c) interpretaciji značenja osobnih emocija, d) razvijanju svijesti o izražavanju emocija i

popratnim procesima, e) uočavanju intenziteta emocija, a s ciljem razvoja emocionalne samokontrole i regulacije, predstavlja temelj ranog emocionalnog učenja, a kako navodi Suzić (2010.), predstavlja i novi, veliki izazov za predškolske ustanove.

Ublažavanje emocionalnih teškoća

Rano učenje o prepoznavanju, odnosno osvjешćivanju emocija i doživljaja te njihovo izražavanje, osobito kreativno, predstavlja prema grčkim filozofima 'lijek za dušu' te je osobito važno za zdrav razvoj djece i njihovo funkcioniranje tijekom života. Budući da djeca u crteže, slike i sl. unose ono što ih osobito privlači ili ono što ih emocionalno uznemiruje, likovna izražajnost može biti važna pomoć da se oslobode od psihičke napetosti, odnosno učinkovit način otpuštanja nekih emocija s kojima se teže nosimo – poput tuge, nemira ili straha. Pritom likovni izričaj pridonosi ublažavanju i smanjivanju emocionalne nelagode. Uz slikanje, dobro je koristiti i oblikovanje kao izvrsno sredstvo za ublažavanje napetosti. Važan cilj emocionalnog učenja upravo je pomoći djeci da se nauče nositi s događajima i osjećajima koji ih uznemiruju. Naravno, sve aktivnosti je dobro upotpuniti razgovorom o neugodnim osjećajima koje imaju svi ljudi i načinima kako je s njima moguće izaći na kraj. Osobito je važno skrenuti pozornost kako neke riječi i nekorektni postupci mogu izazvati iste neugodne emocije kod druge djece. U učenju kontroliranja emocija i njihovog odvajanja od ponašanja, djeci je neophodna pomoć odgajatelja.

Umjesto zaključka

Budući da predškolska djeca sebe i svoje okruženje doživljavaju i spoznaju prvenstveno putem emocija, one su i ključni čimbenik njihovog učenja, a važan zadatak njihovih roditelja i odgajatelja je da im pomognu prepoznati ih, kontrolirati i pozitivno ih usmjeravati (Suzić, 2010.). Dijete koje prepoznaje i razumije svoje osjećaje lakše će komunicirati i iskazati svoje

potrebe. Suprotno tome, djeca koja ne prepoznaju ili pogrešno protumače svoje i tuđe osjećaje najčešće iznalaze neprihvatljiva rješenja problema bez obzira na svoje intelektualne sposobnosti (Salovey, Sluyter, 1999.), a osobito iskazuju agresivnost i teškoće u odnosima s vršnjacima. Budući da se emocionalne vještine, kao i većina drugih vještina, mogu naučiti i unaprijediti promišljanjem i kontinuiranim učenjem, ustanove ranog odgoja su prva mjesta za promoviranje emocionalne inteligencije i razvoja emocionalne pismenosti. Iskazivanje emocija kroz likovni (neverbalni) proces može utjecati na razvoj emocionalne inteligencije – možda najpoželjnije čovjekove osobine danas.

Slika 5: Miris cvijeća

Literatura:

1. Belamarić, D. (1986.): *Dijete i oblik: Likovni jezik predškolske djece*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Burkitt, E., Barrett, M., Davis, A. (2009.): *Effects of different emotion terms on the size and colour of children's drawings*. International Journal of Art Therapy, 14, 74 – 84.
3. Munjas Samarin, R., Takšić, V. (2009.): *Programi za poticanje emocionalne i socijalne kompetentnosti kod djece i adolescenta*. Suvremena psihologija, 12, 2, 355-372.
4. Suzić, N. (2010.): *Emocionalno opismenjanje predškolaca: prikaz eksperimentalnog istraživanja*. U: Hočevar, A. (ur.) Zbornik prispevkov *Opismenjanje učenik in učencev, pismenost mladih in odraslih – vprašanja, dileme, rešitve*. Ljubljana: ZDPDS.
5. Salovey, P., Sluyter, D. J. (1999.): *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija: pedagoške implikacije*. Zagreb: Educa.